

MANIFEST NARODNOOSVOBODILNEGA ODBORA
ZA SEVERNO ITALIJO (CLNAI) ITALIJANSKEMU
LJUDSTVU JULIJSKE BENEČIJE
(10. junij 1944, Milano)

Anton VRATUŠA

International Center for Promotion of Enterprises, SI-1000 Ljubljana, Dunajska 104

e-mail: vesna.golouh@icpe.si

IZVLEČEK

Avtor razpravlja o odnosih med OF in CLNAI v prvem letu po kapitulaciji Italije 8. septembra 1943, zlasti pa o prizadevanjih za odpravo težav, ki so nastale zaradi nasprotovanja organizacij italijanskega odpora v severni Italiji odloku Vrhovnega plenuma OF o priključitvi Primorske matični Sloveniji 16. septembra 1943. V prvem delu razprave avtor spremlja napore KPS in KPI ter OF in CLNAI, da bi uskladili stališča glede vseh ključnih vprašanj in zagotovili njihovo izvajanje na terenu v okviru skupnega boja proti nacifašizmu kot prvenstveni nalogi obeh narodov. Med pomembnimi dosežki teh dejavnosti je bila tudi objava Manifesta CLNAI "italijanskemu ljudstvu Julijske Benečije" 10. junija 1944. V drugem delu prispevka avtor podaja in analizira osnovna sporočila Manifesta.

Ključne besede: Slovenija, Italija, mednarodni odnosi, druga svetovna vojna, OF, Manifest CLNAI

MANIFESTO OF THE NATIONAL LIBERATION COMMITTEE
FOR NORTH ITALY (CLNAI) TO THE ITALIAN PEOPLE OF THE
VENEZIA GIULIA REGION
(June 10, 1944, Milan)

ABSTRACT

The paper examines relations between the Liberation Front and CLNAI in the first year after the capitulation of Italy on Sept. 8, 1943, and especially the efforts to solve the problems arising due to the opposition by organisations of the Italian resistance in northern Italy to the decree passed by the Supreme Plenum of the Liberation Front regarding the annexation of the Primorska region to the mother country of Slovenia on Sept. 16, 1943. In the first part of his treatise, the author

follows the endeavours of the communist parties of Slovenia and Italy, as well as of the Liberation Front and CLNAI, to approximate the standpoints regarding all the key issues and to provide for their implementation in the field within the framework of their common struggle against fascism as prime duties of both nations. Amongst the important achievements of these activities was the publication of the CLNAI manifesto to the "Italian people in the Venezia Giulia region" on June 10, 1944. In the second part of his contribution, the author presents and analyses the Manifesto's basic messages to the people.

Key words: Slovenia, Italy, international relations, World War II, Liberation Front, CLNAI Manifest

Uvod

Ko se razpravlja o pravnem položaju Slovencev pod Italijo, se je smiselno ozreti tudi na čas druge svetovne vojne, ko je slovenski narod v oboroženem boju za lastno osvoboditev in združitvev na načelih Zedinjene Slovenije oblikoval tudi osnove za sodelovanje z italijanskimi antifasisti. Temeljni cilj je bila želja, da se s skupnimi močmi čimprej izžene nemški nacistični okupator in končno obračuna s fašizmom v Italiji. O tej naravnosti Osvobodilne fronte slovenskega naroda govorita zlasti sodelovanje slovenskih partizanskih enot na Primorskem in v slovenski Benečiji z italijanskimi garibaldinci ter vzpostavljanje prijateljskih odnosov z italijanskimi antifasističnimi organizacijami v Trstu, Istri, Gorici in Furlaniji že v letih 1942 in 1943, še zlasti pa po premirju, ki ga je Italija sklenila z Anglo-Američani 8. septembra 1943. Pomembno mesto v teh naporih je imelo dopisovanje med vodstvoma komunistične partije Slovenije (KPS) in komunistične partije Italije (KPI). Dopolnjevala so ga občasna osebna srečanja predstavnikov obeh partij na različni ravni. Konec leta 1943 je začel delovati tudi prof. Urban,¹ predstavnik CK KPS pri CK KPI, Glavnega štaba NOV in POS Slovenije pri Glavni komandi brigad Garibaldi in pri Poveljstvu Korpusa dobrovoljcev svobode (Corpo dei Volontari di Liberta – CVL) ter Osvobodilne fronte slovenskega naroda (OF) pri Narodnoosvobodilnem odboru za severno Italijo (Comitato di Liberazione Nazionale per l'Alta Italia – CLNAI) v Milanu.

Če se dela lotimo v luči dognanj согласно sprejetega Poročila slovensko-italijanske zgodovinske in kulturne komisije (27. junija 2000) o slovensko-italijanskih odnosih 1860-1956, lahko upravičeno pričakujemo bolj uravnoteženo podobo sodelovanja med CLNAI in OF, kot pa jo ponuja zlasti del italijanskega zgodovinopisja, ki

¹ Anton Vratuša, doktor slavističnih znanosti. V sodelovanju z italijanskimi antifasisti v severni Italiji znan pod psevdonimi profesor Urban, Umberto, Vran.

kot krivca težav v zvezi s tem dokumentom ter sploh pri sodelovanju slovenskih in italijanskih antifašistov vidi le ali predvsem v "aneksijski" in "ekspanzijski" politiki OF in Jugoslavije.

1. Napori za oblikovanje trajnejše osnove za skupni boj proti nacifašizmu

Tako KPS kot KPI sta si močno prizadevali, da bi se čimprej postavilo na trajnejše temelje tudi sodelovanje med CLNAI in OF.

Tako je predsedstvo CLNAI v Milanu na pobudo CKKPI 7. februarja 1944 sklenilo, "da vzpostavi odnose z organizacijama OF in Hrvaške za medsebojno pomoč in usklajevanje borbe, v prepričanju, da bo ob sodelovanju in skupnem boju prišlo do bratske ureditve odnosov med italijanskim ter slovenskim in hrvaškim narodom, ki so vsi trpeli in trpijo enako hitlerjevsko zatiranje". Sedemindvajsetega marca je CLNAI objavil obširnejši dokument, ki je napovedoval "stvaren in zaupen sporazum, ki bi obe strani (Slovence in Italijane, op. p.) obvezoval, da okrepija boj proti skupnim sovražnikom in tako položita temelje za trajen sporazum v miru s ciljem, da se odprta vprašanja uredijo v duhu pravičnosti in spoštovanja odnosnih nacionalnih enotnosti, upoštevajoč voljo, ki jo bodo narodi izrazili". Desetega aprila se je celotno besedilo dokumenta pojavilo tudi na udarnem mestu v glasilu CKKPI Unita.

Oba dokumenta sta v celoti obšla Odlok Vrhovnega plenuma Osvobodilne fronte slovenskega naroda z dne 16. septembra 1943 o priključitvi Primorske k matični Sloveniji. Zato sta povzročila veliko ogorčenje zlasti med primorskimi Slovenci. Staro in mlado na Primorskem je po dvajsetletnem trpljenju pod italijanskim imperia-lističnim fašističnim nasiljem začelo splošni ljudski odpor. Cilj sta bili osvoboditev in združitev z brati Slovenci vzhodno od krivične rapalske meje. To pravico so si primorski Slovenci pridobili z velikimi žrtvami v večletnih krvavih spopadih. Odlok Vrhovnega plenuma OF 16. septembra 1943 jim je zagotovil uresničenje tega cilja in AVNOJ ga je potrdil na svojem II. zasedanju 29. novembra istega leta. Zdaj pa jim nekdo iz mačehovske Italije, ki želi biti njihov soborec proti fašizmu in nacizmu, javlja, "da se odprta vprašanja uredijo v duhu pravičnosti in upoštevajoč voljo, ki jo bodo narodi izrazili". Nekoč v prihodnosti! Skočili so tudi slovenski belo-modri okupatorjevi kolaboranti z obeh strani rapalske meje. Zahtevali so, naj se jugoslovske meje z Italijo prenesejo globoko v Furlanijo. Obenem so obtoževali KPS, da žrtvuje slovenske nacionalne interese v korist svetovnega komunizma.

Bilo je nujno, da se sporna vprašanja čimprej razčistijo in da se odpravijo vzroki za ozračje rastočega nezaupanja med slovenskimi in italijanskimi antifašisti. Toliko prej, ker se je vzporedno z omenjenimi dogodki na strani italijanskega odporništvaja okrepilo na posebnem sporazumu zasnovano sodelovanje med Poveljstvom brigad Garibaldi in Poveljstvom IX. korpusa NOVJ, katerega enote so delovale na območju vse slovenske Primorske ter tudi v Beneški Sloveniji in Reziji. Na terenu so se

pojavnjali primeri nacionalne nestrpnosti. Obstajala je nevarnost, da se spor prenese tudi med enote oboroženih antifašističnih sil obeh narodov.

Pobuda je bila na strani KPS in Osvobodilne fronte Slovenije. Akcija je bila usmerjena zlasti na vsestransko razlago temeljnih ciljev Odloka Vrhovnega plenuma OF o priključitvi Primorske k matični Sloveniji ter na kritiko stališč imperialističnih elementov v vrstah italijanskih antifašistov kakor tudi pojavov šovinizma med Slovenci, ki so bili žrtve dvajsetletnega fašističnega zatiranja v Italiji. Smernice za načelno razpravo med KPS in KPI ter OF in CLNAI ter za reševanje konkretnih vprašanj na terenu je oblikoval osebno Edvard Kardelj v pismu CK KPS v začetku februarja in vodstvu KPI (tov. Quintu) 15. marca 1944. Tudi sestanka s predstavniki CKKPI se je želel osebno udeležiti, ker pa je moral tik pred nameravanim odhodom na Primorsko oditi na sejo CK KPJ, je CK KPS za to srečanje pooblastil člana Poverjeništvu CKKPS za Primorsko, Gorenjsko in Koroško (Lidijo Šentjurec – Jožo in Aleša Beblerja – Primoža). Držita naj se Kardeljevih navodil in pripomb, ki jih jima je sporočil CK KPS (Mikuž, 1973, 397 sl.).

Vsebina teh navodil in pripomb je v naslednjem:

1. Z italijanskimi tovariši je treba tovariško urediti vse nesporazume na terenu. Ti bodo minili, ko bosta obe partiji zavzeli v vseh poglavitnih vprašanjih jasno skupno stališče in ko bo prišlo do izvajanja tega na terenu. Nesporazumi na terenu so detajli, zato se ne gre izgubljati v njih. Ogibati se boste morali spora, kam bo pripadel kak kraj.

2. Jasen cilj skupnega boja je boj za uničenje fašizma, ki se bje na narodnostnem ozemlju kot del skupnega boja vseh svobodoljubnih demokratičnih sil sveta. Prav tako pa je tudi nedvoumno, da je pravilno zastavljanje nacionalnega vprašanja ter energično in dosledno izvajanje pravilne linije ob tem vprašanju osnovnega pomena za dosego postavljenega cilja.

3. Italijanski tovariši morajo razumeti pravilnost Odloka Vrhovnega plenuma OF in AVNOJ-a o priključitvi. Namesto da ga imajo za nepravilnega in da jih ovira pri delu z italijanskimi množicami, bi ga morali pred italijanskimi množicami odkrito braniti. Popolnoma pravilno je, da se borimo za osvoboditev tudi tistih delov naših narodov, ki so bili zunaj meja stare Jugoslavije pod tujimi gospodarji in so še danes pod fašistično oblastjo, in za njihovo priključitev federativni demokratični Jugoslaviji. Italijanski komunisti so dolžni kot avantgarda proletariata bivšega zatiralskega naroda njihovo pravico do samoodločbe in priključitve podpirati, saj je ta boj sestavni del boja italijanskega naroda proti fašizmu, da s tem bojem in bojem za demokratično Italijo vrže s sebe breme težkih posledic poraza fašizma. Treba je poudariti, da naša dva odloka ne postavljata nobenih meja in da je rešitev tega odvisna še od mnogih faktorjev in od razvoja vojne. Res je, da sta dala ta dva odloka nekaterim našim tovarišem povod za diskusije o pripadnosti nekaterih krajev, a te napake so v glavnem že odpravljene.

Odlok ni v ničemer otežil položaja KPI, ne oslabil možnosti antifašističnega

sodelovanja obeh ljudstev na Primorskem. Isto velja za Beneško Slovenijo, vzhodno od Čedadu in Humina. Ta slovenska pokrajina je 1866. leta glasovala za priključitev k demokratični Italiji proti reakcionarni Avstro-Ogrski in je ohranila svoj slovenski značaj. Zato je v odloku AVNOJ-a ta pokrajina vključena, a tudi pri tej ni govora o mejah in krajih. Gre izključno za slovenske pokrajine, ki so po kapitulaciji Italije prišle pod kontrolo naše NOV.

Tudi pri vprašanju Trsta je bilo napačno vnašati v diskusijo bodočo državno pripadnost tega mesta, prav tako pa so delali napako italijanski tovariši, ki so poskušali izločiti Trst kot področje osvobodilnega boja slovenskega naroda. Ne smemo dopustiti, da bi se italijanski proletariat kot politični faktor, od katerega je v veliki meri odvisen izid antifašističnega boja obeh narodov, ločil od kmečkega ljudstva, ki je skoraj izključno slovensko.

4. Preprečiti je treba razmah šovinističnih tendenc, na katerih bi se lahko ugnezdila reakcija. V Trstu in drugih mešanih krajih je treba postaviti komiteje za zvezo; v teh naj bodo predstavniki obeh partij. Soglasni sklepi teh komitejev naj bi bili obvezni za vse organizacije obeh partij na našem terenu.

V obširnem pismu Quintu 15. marca je Kardelj poudarjal zlasti: nujnost skupnega boja slovenskih in italijanskih antifašistov proti nacifašizmu; nevarnost šovinizma ter upravičenost in nujnost Odloka Vrhovnega plenuma OF o priključitvi Primorske matični Sloveniji. Depeša Kominterne z dne prvega aprila, naslovljena na Kardelja in Quinta, podčrtuje, da ima za politično nepravilno v času boja proti skupnemu sovražniku zaostrovati odnose med italijanskimi in slovenskimi partizani s teritorialnimi spori. Te spore bo treba urediti, ko bo sovražnik uničen, zdaj pa sta nujno potrebna tesno bojno sodelovanje in medsebojna pomoč. O glavnem kamnu spotike v odnosih med KPS in KPI – o Odloku Vrhovnega plenuma OF o priključitvi Primorske matični Sloveniji – pa se Kominterna ni izrekla.

Lahko rečemo, da so bile na slovenski strani priprave za oblikovanje trajnejše osnove za skupni boj slovenskih in italijanskih antifašistov na območju Primorske, Slovenske Benečije in Trsta vsebinsko temeljite. Implementacija ponujenih temeljnih stališč pa je bila odvisna od izida pogovorov predstavnikov CK KPS in CK KPI ter predstavnikov OF in CLNAI glede oblikovanja jasnih skupnih stališč v vseh poglavitnih vprašanjih kakor tudi glede njihovega izvajanja v okviru množičnega antifašističnega gibanja obeh narodov. Sestanek delegatov CK KPS in CK KPI je potekal od 2.-4. aprila na osvobojenem ozemlju Primorske (organiziral ga je Umberto v sodelovanju obeh KP) (Mikuž, 1973, 404). O izidu srečanja je bil podpisan obširen protokol. Njegov prvi del govori o ciljih in pomenu sodelovanja, drugi del pa o oblikah sodelovanja. V prvem delu je izražena visoka stopnja soglasja ali privolitve o vseh pomembnih vprašanjih. Toda glede Odloka Vrhovnega plenuma OF o priključitvi Primorske matični Sloveniji je ostala disonanca. Izraža jo tudi tale okorni stavek v Protokolu: *“obe strani sta soglašali, da je neprimerno že sedaj razpravljati*

o mejnih vprašanjih, kar pa ne pomeni, da bi se slovenski narod odpovedal sklepom svojih predstavniških organov in uspehom herojskega boja za združitev in svobodo". Različna mnenja so ostala tudi glede vloge stavkovnega gibanja industrijskega proletariata v Italiji na eni strani in razvoja partizanskih enot na drugi.

V drugem delu dokumenta pa je nanizano nekaj koristnih političnih, organizacijskih in vojnih sklepov, kot so na primer: o enaki antifašistični kampanji v obeh deželah; o populariziranju jugoslovanskih narodov v Italiji in nasprotno; o oblikovanju in uporabi takih organizacijskih oblik v narodnostno mešanih predelih, ki bodo zlasti pospeševale rekrutacijo za partizanske enote (koordinacijski odbori v občinah, odbori delavske enotnosti v tovarnah); ustanovitev tržaške udarne brigade kot dela italijanskih garibaldinskih brigad na teritoriju IX. korpusa NOV pod poveljstvom paritetnega štaba.

Pregovore predstavnikov CK KPS in CKKPI so po oceni slovenske strani spremljale razne težave. Poročilo poverjenišтва CK KPS za slovensko Primorje svojemu centralnemu komiteju dne 11. aprila 1944 navaja tri vire teh težav, in sicer: omejen mandat delegatov CK KPI; usodni ukrep štaba slovenskega odreda v Istri, katerega posledica je bila ustrelitev poveljnika italijanskega bataljona, podrejenega istrskemu odredu; *"oportunizem v celotni KPI"*. Poleg tega noben italijanski delegat ni bil član CK KPI (eden je bil inštruktor CK KPI za Furlanijo, drugi pa delegat CK KPI pri vojaški komisiji CLNAI) in *"si nista upala v formulacijah predloga njunega CK spremeniti ničesar količkaj pomembnega"*.

Italijanska stran je bila zadovoljna. Tako Urban v svojem poročilu št. 14 z dne 23. maja 1944 javlja iz Milana, da je vodstvo CK KPI sprejelo sporazum *"z zadovoljstvom in odobravanjem"*. Dodaja pa, da *"CK KPI obžaluje trdokornost in neokretnost svojih delegatov. Opravičuje se, da ni mogel poslati boljših moči. Že zdaj je dal vrsto stvarnih predlogov za konkretizacijo dogovora, predvsem, v kolikor se tiče pomoči, ki mu jo KPS nudi."* (UP, 1)

Urban obvešča dalje, da so prek delegatov KPI v CLNAI tudi druge stranke v tej antifašistični koaliciji dale vedeti, da *"žele vzpostaviti ožje stike z OF in če je mogoče, z Nacionalnim komitejem Jugoslavije ... želijo, da bi se dogovorili nekaj konkretnega, nekaj podobnega, kot se je zgodilo med Partijama"*.

Pietro Secchia, v času vojne drugi človek v vodstvu CK KPI v Milanu, je 30 let pozneje v svojih spominih na sodelovanje med KPI in KPI/KPS v tej zvezi zapisal, da je CLNAI z *"zadovoljstvom vzel na znanje končno sprejeti sporazum"* med KPI in KPS in da je kmalu potem *"na zahtevo KPI vlada Maršala Tita poslala v Milano misijo, v kateri sta bila Anton Vratuša (Vran), ki se je že dalj časa nahajal v Italiji, in Franc Štoka (Rado) z nalogo, da vodita pregovore v imenu OF in KPS"* (Secchia, 1973, 354). Secchijevega podatka ni bilo mogoče preveriti. Dejstvo pa je, da je pobuda za pripravo Manifesta CLNAI izražala željo tako slovenskega kot italijanskega narodnoosvobodilnega gibanja.

2. Manifest CLNAI

Osmega junija je bila sklicana posebna seja CLNAI. Udeležili so se je predstavniki vseh političnih strank, članic tega organa – komunistične, socialistične, demokristjanske, liberalne in stranke akcije (partito d'azione) – ter delegati iz nekaterih pokrajinskih CLN. Le predstavnikov CLN Trsta ni bilo. Osvobodilno fronto slovenskega naroda sta zastopala profesor Urban, predstavnik OF pri CLNAI, in Franc Štoka (Rado), sekretar organizacije OF v Trstu, pred 8. septembrom 1943 dolga leta v fašističnih zaporih. Profesor Urban je v obsežnem poročilu predstavil rezultate triletnega oboroženega upora slovenskega in drugih jugoslovanskih narodov ter opisal grozodejstva, ki so jih izvedli fašistični okupatorji na ozemlju razkosane Jugoslavije. Poudaril je, da jugoslovanski narodi nikoli niso priznali razkosanja Kraljevine Jugoslavije in da z orožjem v roki gradijo svojo novo domovino. Posebno se je zadržal pri oblikovanju Narodnoosvobodilne vojske Jugoslavije, članice Velike antifašistične koalicije, in razvoju organov nove ljudske oblasti v federativno organizirani novi Jugoslaviji. Obsodil je krivično rapalsko mirovno pogodbo in poudaril, da so se je jugoslovanski narodi otresli z orožjem v roki. Na tej osnovi je povabil italijanske antifašiste k skupnemu boju za izgon nacističnega okupatorja ter proti fašizmu in imperializmu v Italiji, za svobodo in enotnost slovenskega naroda in narodov Jugoslavije.

Med izidi posveta OF CLNAI v Milanu so pomembni zlasti trije: objava Manifesta CLNAI 10. junija 1944 "Italijanskemu ljudstvu Julijske Benečije", sklep, da se pripravi skupna Izjava CLNAI in OF, ter formalna potrditev profesorja Urbana kot predstavnika NOV in POJ pri Korpusu dobrovoljcev svobode Italije (Corpo dei Volontari di Liberta – CVL). Manifest je svojo ozaveščevalno in buditeljsko vlogo v precejšnji meri opravil. Odprl je tudi pot za začetek dela pri pripravi skupnega dokumenta slovenskih in italijanskih antifašistov, ki naj bi poleg politične deklaracije vseboval tudi določbe o vojnem in političnem sodelovanju obeh narodnoosvobodilnih gibanj na območju Julijske krajine skupaj s Trstom ter Beneško Slovenijo.

Osnovna sporočila manifesta CLNAI so tale:

CLNAI kot *"predstavniki misli in volje ljudstva severnih pokrajin"* v svojem razglasu najprej **zavzame stališče** do politike fašistične vlade v Italiji. Ugotovi, da je ta oblast *"v preteklem dvajsetletju čez vse mere zaostrila kršitve pravice narodov do samoodločbe, prelomila s tradicijami italijanskega preporoda, ko je vse bolj oteževala smotno rešitev, ki je bila dana raznim problemom že v aneksiji novih provinc, vodeč do slovanskih narodov politiko zatiranja in raznarodovanja, teptajoč celo pravice do človeka dostojnega življenja praktično nezavarovanih narodov, politiko, ki jemlje Italiji dobro ime in ki jo bo zgodovina imenovala zločinsko"*.

Alle popolazioni italiane della Venezia Giulia

Lo svolgersi degli avvenimenti militari e politici ed il preinarsi dei compiti che per noi ne derivano, nella lotta di liberazione dei popoli, rende necessario che il C. L. N. A. I., rappresentante il pensiero e la volontà degli Italiani delle regioni settentrionali del Paese, vi dica la sua parola e vi indichi i compiti che vi spettano.

Nel ventennio trascorso il governo fascista, inasprendo oltre ogni limite le violazioni del diritto di autodeterminazione dei popoli contenute nei trattati di pace e rompendo con le tradizioni del Risorgimento italiano, ha progressivamente aggravato l'errata impostazione già data ai vari problemi risultanti dall'annessione delle nuove Province e ha svolto nei confronti delle popolazioni slave una politica di oppressione e di snazionalizzazione che suona ingiuria al buon nome d'Italia e che la storia giudicherà delittuosa, a danno del diritto civile di popolazioni praticamente indifese.

Gli innumerevoli episodi di sopraffazione rappresentano una vergogna per il governo fascista e il Comitato di Liberazione Nazionale per l'Alta Italia sa di interpretare la voce degli Italiani nell'affermare alta e forte la condanna di tale sistema e modo di agire.

Il maggior delitto è costituito dalla vile aggressione armata dell'aprile 1941 ed allora si sono visti i popoli jugoslavi ergersi in piedi e, disarmati con la forza della loro fede di buon diritto, contrastare coi loro petti la violenza della forza bruta ed iniziare una gloriosa epopea culminata con la conquista della libertà democratica e dell'unità e indipendenza nazionale.

I migliori Italiani comprendono i sentimenti di questi popoli e i motivi ideali che li muovono; l'espressione più alta di questa comprensione sono i volontari, gli ufficiali ed i soldati Italiani che combattono valorosamente gomita a gomita con i patrioti degli eserciti di liberazione del Maresciallo Tito. Per contro, anche in conseguenza dell'antica deleteria politica della monarchia asburgica, della quale in questo momento i nazisti sono i continuatori, tendente a contrapporre le varie nazionalità, una parte degli Italiani, specie fra le popolazioni delle Province di confine, oscurate dalla propaganda degli ultimi venti anni e dell'attuale politica ingannatrice degli occupanti nazisti che appoggia indifferentemente sui fascisti italiani, sulle guardie bianco-blu slovene e sugli ustascia, non vede con chiarezza la reale situazione ed ha ancora incomprendimento e diffidenza verso le popolazioni slave.

Deve essere oggi chiaramente affermato e deve diventare convincimento di ogni italiano che i problemi derivanti dalla vicinanza e dalla convivenza dei due popoli occorre siano affrontati e risolti in uno spirito di mutua fratellanza rispetto nei diritti nazionali di ciascuno, che il popolo italiano riconosce la completa unità nazionale e l'indipendenza dei popoli jugoslavi che loro spetta di diritto, che viene consacrata col sacrificio del loro sangue migliore, congelata dalle loro rappresentanze popolari e sanzionata dal superiore organo legislativo ed esecutivo della Jugoslavia federata e democratica.

Le popolazioni italiane della Venezia Giulia, cui la presente esortazione è rivolta,

non dimentichino che ogni popolo che si batte per la propria indipendenza e per la libertà democratica, si batte anche per una causa comune di tutti i popoli.

Attraverso i primi contatti che il Comitato di Liberazione Nazionale per l'Alta Italia ha avuto con i rappresentanti dei popoli vicini e si è potuta rilevare l'identità di vedute e di propositi, in tale spirito di fratellanza e di fiducia, per la risoluzione dei problemi che sono di fronte a noi. Tale identità comincia ad assumere forma concreta nell'affermazione, d'ambo le parti, che è prematuro ed inopportuno iniziare qualsiasi discussione sulle soluzioni territoriali derivanti dall'esistenza di popolazioni di nazionalità miste problemi che dovranno essere risolti sulla base del principio di nazionalità e di autodeterminazione; tenendo presente la necessità della collaborazione economica fra i popoli, efficace garanzia dell'interessi vitali delle singole nazioni e della esigenza di una solidarietà nella ricostruzione dei paesi devastati dall'occupazione nazi-fascista.

Tutte queste soluzioni devono essere prospettate nel quadro di una più larga e generale sistemazione politica ed economica dell'Europa. Sappiano dunque tutti che è nocivo alla più efficace condotta della guerra di liberazione, agli interessi italiani ed al ristabilimento di rapporti pacifici ed amichevoli fra italiani e slavi, il soffermarsi oggi e il discutere soluzioni ipotetiche ed arbitrarie, che come tali non sono corrispondenti ai principi più sopra enunciati.

Oggi è il giorno dell'azione: il contributo che gli italiani delle Province di confine sono in grado di dare e debbono apportare alla giusta causa comune ai due popoli è il contributo di azione. Per riparare agli errori del passato ed ai delitti del fascismo occorre impugnare le armi contro il tedesco occupante ed i traditori suoi vassalli. L'esempio dell'azione ci viene dato dalle tradizioni del nostro Risorgimento, dalla recente epopea dei popoli slavi, dal mirabile comportamento dei nostri volontari della libertà.

ITALIANI DELLA VENEZIA GIULIA

Costituite senza indugio in ogni centro i vostri Comitati di Liberazione Nazionale e date vita a Comitati antifascisti italo-sloveni e italo-croati i quali, oltre ad organizzare la lotta contro il comune oppressore, avranno lo scopo di organizzare gli interessi dei due popoli.

ITALIANI DELLA VENEZIA GIULIA

Il vostro dovere è quello di arruolarvi nelle formazioni italiane che già si sono costituite ed operano valorosamente in collaborazione con le truppe del Maresciallo Tito, o nei reparti italiani che al comando del Maresciallo Tito combattono la comune guerra di liberazione, di aiutare in tutti i modi i partigiani, di organizzare nelle città formazioni di combattimento antinaziste, di passare al sabotaggio ed alla resistenza in massa contro l'occupante. Darete così il più luminoso esempio di patriottismo. Le armate del Maresciallo Tito sono una parte dei grandi eserciti delle Nazioni Unite. Voi lotterete al loro fianco come a fianco di fratelli liberatori: creterete le premesse necessarie alla concorde soluzione dei problemi esistenti fra i due popoli e iniziando il nuovo periodo di civile vita italiana e di armonica convivenza internazionale.

Leggete e diffondete!

Comitato di Liberazione Nazionale
per l'Alta Italia

Sl. 1: Manifest Alle popolazioni italiane della Venezia Giulia.

Fig. 1: The Manifest "To the Italian Population of the Venezia Giulia".

Poudarja, da je bila agresija na Jugoslavijo aprila 1941 največji zločin, da pa so se jugoslovanski narodi "neoboroženi in s silo svoje vere v pravično stvar ... golih prsi zoperstavili krutemu nasilju" in začeli "slavno epopejo, ki vršiči v izvojevanju demokratičnih pravic ter nacionalne enotnosti in neodvisnosti". Meni, da "so italijanski dobrovoljci, vojaki in oficirji, ki se hrabro bore z rano ob rami z rodoljubi NOV Maršala Tita, najvišji odraz razumevanja čustev jugoslovanskih narodov in njihovih idealov. Opozarja pa, da del Italijanov – posebno med prebivalstvom obmejnih provinc – ne vidi jasno stvarnega položaja in goji še vedno nerazumevanje in nezaupanje do slovanskih narodov, deloma zavoljo stare razdvojevalne politike habsburške monarhije, deloma, ker ga je zaslepila propaganda zadnjih dvajset let in sedanja zavajajoča politika nacističnih okupatorjev, katera se opira, brez razlike, tako na italijanske fašiste kot na slovensko belo-modro gardo in na ustaše."

Izjavlja, "da italijanski narod priznava popolno nacionalno enotnost in neodvisnost jugoslovanskih narodov, ki jim po pravici pripadata, ki so jo potrdila njihova narodna predstavništva in ki ju je uzakonil najvišji zakonodajni izvršni organ federativne in demokratične Jugoslavije".

Poziva italijanske ljudske množice Julijske Benečije, "naj ne pozabijo, da sleherni narod, ki se bori za lastno neodvisnost in za lastne demokratične svoboščine, bije obenem tudi boj za skupne cilje vseh narodov", in poudarja "da mora biti prepričanje slehernega Italijana, da je treba probleme, ki se nanašajo na sosedstvo in na sožitje obeh narodov, postaviti in reševati v duhu bratstva in medsebojnega zaupanja in v spoštovanju narodnostnih pravic obeh strani".

Obvešča, da se je "po prvih stikih, ki jih je imel Narodnoosvobodilni odbor za severno Italijo s predstavniki sosednjih narodov, mogla ugotoviti enotnost pogledov in ciljev ter duh bratstva in zaupanja za rešitev vseh problemov, ki so pred nami". Obvešča tudi, da sta obe strani zatrdili, "da je prezgodaj in da ni na mestu, da bi danes začeli kakršne koli razprave o teritorialnih rešitvah", ker bodo ti problemi "morali biti rešeni na osnovi narodnostnega principa in samoodločbe".

Svari: "naj torej vedo vsi, da je škodljivo za uspešnejšo skupno narodnoosvobodilno borbo, za italijanske interese ter za vzpostavitev mirnega in prijateljskega razmerja med italijanskimi in jugoslovanskimi narodi, če bi se danes ustavljali ob hipotetičnih in spor vzbujajočih rešitvah, ki kot takšna ne odgovarjajo zgoraj navedenim principom".

Poziva k dejanju: "Prispevek, ki ga Italijani obmejnih provinc lahko dajo in morajo dati k skupni pravični stvari obeh narodov, je prispevek v dejanjih. Da bi popravili zmote iz preteklosti in zločine fašizma, je treba predvsem pograbit za orožje proti nacističnemu okupatorju in njegovim izdajalskim slugam."

Manifest se sklene s ponovnim pozivom Italijanom Julijske Benečije, "naj oblikujejo brez obotavljanja in v slehernem kraju narodnoosvobodilne odbore" in naj skupno obudijo v življenje "antifašistične italijansko-slovenske in italijansko-hrvaške

odbore", naj se vključujejo v italijanske oddelke, ki na njihovem območju "pod poveljstvom Maršala Tita bijejo skupni narodnoosvobodilni boj", "naj z vsemi sredstvi pomagajo partizanom, naj v mestih organizirajo antifašistične hobbene formacije, izvajajo sabotaže in oborožen odpor okupatorju."

In slovesni sklep: *"Armade maršala Tita so del velikih zmagovitih vojska, vojska združenih narodov: borili se boste ob njihovem boku kot ob boku bratov osvoboditeljev; tako boste ustvarjali potrebne pogoje za soglasno reševanje problemov, ki so med našimi narodi in začnete na ta način novo obdobje"* kulturnega italijanskega življenja in ekonomskega mednarodnega sožitja.

Manifest so objavili v tisku vseh političnih strank, članic CLNAI in tudi na posebnem letaku. Na italijanski strani so edino v CLN Trst ostro ugovarjali, češ da je bil manifest oblikovan brez njihovega sodelovanja. Poleg tega so trdili, da ta dokument pomeni *"priznanje jugoslovanskega ekspanzionizma"*. Odpor CLN v Trstu je pomenil slabo popotnico zlasti pa je bremenilo pripravljanju skupne izjave obeh narodnoosvobodilnih gibanj.

Na slovenski strani so bili odkrito nezadovoljni le sanjači, ki so pričakovali, da se bodo italijanski antifašisti takoj odkrito odpovedali rapalski meji med Italijo in Jugoslavijo. Urbanova ocena pregovorov in vsebine Manifesta je bila pozitivna (glej sl. 2; UP, 2) in vodstvo Narodnoosvobodilnega gibanja Slovenije se je strinjalo z njo. Ostala pa je splošna pripomba, kako to, da italijanski antifašisti, zlasti pa komunisti niso mogli jasneje izraziti svojega strinjanja z dejstvom, da je bila plebiscitarna priključitev primorskih Slovencev k Sloveniji in Jugoslaviji upravičena, ker je bila izvojevana z dvajsetletnim odporom primorskega ljudstva italijanskemu fašizmu in z oboroženim bojem v narodnoosvobodilni vojni. Vendar je treba priznati, da je vodstvo CLNAI v odnosu na stališča v svoji Resoluciji, objavljeni 10. aprila v Unita, v tem dokumentu bistveno napredovalo v oblikovanju prednostnih dolžnosti italijanskih antifašistov, da odpravijo težke posledice dvajsetletnega fašističnega nasilja nad Slovenci in Hrvati pod Italijo in razdejanja, ki ga je povzročil zločinski napad imperialistične Italije na Jugoslavijo aprila 1941.

3. Sklep

Manifest CLNAI nedvomno zrcali skupni bojni interes Narodnoosvobodilnega odbora za severno Italijo in Osvobodilne fronte slovenskega naroda v spopadu z nacizmom in fašizmom. CLNAI ga je potrebovala za svojo lastno afirmacijo pred italijanskim narodom in pred veliko antifašistično koalicijo Anglije, Francije, ZSSR in ZDA, Osvobodilni fronti slovenskega naroda pa je dalje širil pot med italijanske demokratične množice v severni Italiji. Prispeval je k utrjevanju dotedanjih narodnoosvobodilnih pridobitev zlasti v Slovenskem Primorju in v Slovenski Benečiji. Vseboval pa je tudi elemente, ki so omejevali njegov domet in vpliv. Zato bi bila

druga ljudov mišne narodnosti, da so to problemi, ki bodo morali biti rešeni na osnovi narodne
 volje, pravice in samoodlobe, vrnitve se razen tega ne postrebo ekonomskega redovanja med
 narodni, narodnih enotovih in narodnih interesov posameznih narodov in na njihovi solidarnosti v
 osnovi leži, ki jih je potrebno manifestirati.

Kot te stvari morajo biti gledane v okviru naše in evropske politične in ekonomske in
 politične Evrope - Naj bolj vodimo, da je škodljivo za evropski skupni mir. Borbo proti
 za italijanske interese ter za evropskega mirnega in prijateljskega razmerja med ita-
 lijancimi in jugoslovanskimi narodi, če bi se danes ustavljati o hipotetičnih in spornih
 pojavih nevarnosti, ki bi jih bilo ne odgovarjajo zgomaj naseljenim francijem.

Danes je dan akcije: prepoved, da ga Italijani obnejavajo province lahko vajo in
 morajo dati k skupni presoji stvari obliki narodov, je prepoved v evropski. Da se
 prepovedi
 mednarodne solidarnosti in sločni finančni, je treba pograbiti predsemi za svoje
 nacionalnemu okupatorju in njegovim italijanskim slugam. Vzglad za akcijo nam
 daje tradicija, nacija, pripornost, nastaja evropski jugoslovanskim narodov in indovita de-
 javna akciji protoslovenske.

Italijani Italijanske države!

Ustvarjajte brzo obsojanja in v nekakšnem krogu borbe nar. osv. in politične
 skupno v evropski antifašistične, slovensko-italijanske in italijansko-hrvatške obzore, ki
 bodo imeli namen organizacije borbe proti skupnim zatiralcem za cilj: da harmoniziramo
 in varujemo interese obeh narodov.

Italijani PB!

Večar našega je, da se oblikuje v italijanske oddelke, ki v vsaki predelki bojijo
 pod posejstvom narodov. Tiba skupni nar. osv. boj, da pomagati a vseni mid-
 stori partizanom, da organizirate v vsaki antifašistične borbene formacije,
 da predelate k sabotirani in k oboroženemu odporu proti okupatorju. Taka bo
 dali najmočnejši vzglad pravega partizanstva. Armade narodov Tiba so del
 velikega evropskega vojske vojske zborniških narodov: borili se bodo njihove
 bohem kot ob bohem bratov osvoboditeljev. Ustvarjali boste tako potrebne pogoje za
 soglasno rešitev problema, ki so med obeh narodov in razrešite nar. osv. način
 novo dobo kulturnega italijanskega življenja in ekonomičnega mednarod-
 nega razvoja.

10. junija 1944

borbo nar. osvobodjenja
 za vzhodno Italijo

Vedno, kol manifest, ki bo nastopil v listih in v kakih vseh strankah, je
 ustvarjen da ga dosežemo, da tudi naša mednarodna organizacija in polit. plati
 razdelovanja - ne na bazi dogovornih med obema Partizanima. Edina ležava
 utegne biti: da ODE v travnikih in med partizanatom spleti, kjer se tudi
 IPI odnosa našemu mirnemu. Urban pa je upoval na to. Jutri, kjer
 se boča o vseh vprašanjih podrobneje pogovorila, v Trstju 2. ODE, pred-
 nel vse potrebno, da se bo nadaljevanje pogovorov v ODE vzhodno že
 na osnovi dejstev, ki jih dostaj glade ODE v Trstju, dal, mi.

U - U!

Urban

20688

11. 6. 1944

Sl. 2: Fotokopija poročila prof. Urbana 11. VI. 1944 z njegovim konceptom prevoda Manifesta v slovensščino.

Fig. 2: Photocopy of a report by Prof. Urban of 11th June, 1944, with his concept of the Slovene translation of the Manifest.

MANIFESTO DEL COMITATO DI LIBERAZIONE NAZIONALE ALTA ITALIA
(C.L.N.A.I.) AL POPOLO ITALIANO DELLA VENEZIA GIULIA
(10 giugno 1944, Milano)

Anton VRATUŠA

International Center for Promotion of Enterprises, SI-1000 Ljubljana, Dunajska 104

e-mail: vesna.golouh@icpe.si

RIASSUNTO

L'autore prende in esame le relazioni tra l'OF (Fronte di Liberazione) ed il C.L.N.A.I. nel primo anno dopo la capitolazione dell'Italia dell'otto settembre 1943. Analizza in modo particolare gli sforzi profusi per risolvere i problemi che erano sorti in seguito all'opposizione delle organizzazioni della Resistenza italiana nell'Italia settentrionale nei confronti del decreto sull'annessione del Litorale alla Slovenia, accolto dal Plenum Supremo dell'OF il 16 settembre 1943. Nella prima parte, l'autore espone gli sforzi compiuti dal Partito Comunista Sloveno (KPS) e dal Partito Comunista Italiano (PCI), dall'OF e dal C.L.N.A.I., per mettere d'accordo le loro posizioni su tutte le questioni cruciali e per garantire la loro attuazione sul campo, nell'ambito della comune lotta contro il nazifascismo, quale compito primario dei due popoli. Tra i risultati importanti raggiunti ci fu la pubblicazione il 10 giugno 1944 del Manifesto del C.L.N.A.I. "al popolo italiano della Venezia Giulia". Nella seconda parte, l'autore presenta e analizza i messaggi principali del Manifesto.

Parole chiave: Slovenia, Italia, rapporti internazionali, seconda guerra mondiale, Fronte di Liberazione, Manifesto del CLNAI

VIRI IN LITERATURA

Manifest – Manifest Alle popolazioni italiane della Venezia Giulia.

Mikuž, M. (1973): Pregled zgodovine Narodnoosvobodilne borbe v Sloveniji, IV. knjiga. Ljubljana, Cankarjeva založba.

UP, 1 – Urbanovo poročilo iz Italije št. 14, 23. maj 1944, str. 1. ARS, Sveženj Odnosi KPS KPI, ae 1380.

UP, 2 – Urbanovo poročilo CK KPS, 11. VI. 1944. ARS, Sveženj Odnosi KPS in KPI, ae 1380.

Secchia, P. (1973): Il Partito Comunista Italiano e la Guerra di Liberazione 1943-1945: ricordi, documenti inediti e testimonianze. Milano, Feltrinelli.